

Олена Терлецька

Слухач магістерської програми

Науковий керівник: д.е.н., професор Бруханський Р.Ф.

Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наш час зробив сферу освітніх послуг фактично двигуном наукомістких галузей економіки та чинником, який впливає на вартість людського капіталу і рівень життя у суспільстві. Якщо на початку ХХ століття показовим була грамотність населення (вміння писати-читати), то на сьогоднішній момент одним з показників рівня життя у суспільстві є наявність вищої освіти (двох або більше) разом із володінням іноземними мовами. Вища освіта перестає бути привілеєм певних верств населення, вона стає відносно доступною для молоді та бажаною, оскільки її наявність вимагається роботодавцями.

В той же час інтеграційні процеси в світі роблять можливим отримання вищої освіти в будь-якій країні, що створює конкурентне середовище для вітчизняних закладів вищої освіти.

Враховуючи цей факт та світовий досвід в організації фінансування та управління освітою для вітчизняних закладів вищої освіти актуальними є заходи з:

активізації залучення позабюджетних джерел фінансування, у т.ч. іноземних, разом з підвищенням ефективності використання матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів;

впровадження ефективної системи планування та контролю виконання бюджетів з урахуванням особливостей змішаного фінансування, у т.ч. розробити власні планово-контрольні процедури з урахуванням положень нормативно-правових актів в сфері бюджетного фінансування.

У фінансуванні вищої освіти в Україні дедалі важливішою є проблема ефективного формування та використання державних ресурсів і здійснення контролю за цими процесами. Гарантування державою доступності та якості освіти вимагає адекватної системи її фінансування на засадах різноманітності джерел та контролю за ефективним використанням ресурсів.

Досягнення цілей закладів вищої освіти відбувається за наявності фінансових ресурсів, в тому числі і бюджетних, що, своєю чергою, вимагає підвищення рівня фінансового контролю за їх використанням.

Вища освіта в Україні фінансується з урахуванням суспільних та індивідуальних потреб. Суспільні потреби забезпечуються через державне замовлення, шляхом виділення відповідних державних асигнувань. Фінансування державних закладів освіти здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів, коштів галузей національного господарства, держпідприємств, організацій, а також додаткових джерел. Індивідуальні потреби забезпечуються за рахунок платного навчання з використанням різноманітних джерел (табл. 1) [4].

Проте державні заклади вищої освіти гостро відчувають нестачу фінансових ресурсів. Це пов'язано насамперед з тим, що держава практично не фінансує поточні та капітальні ремонти у вищому навчальному закладі, придбання предметів і матеріалів, оплату послуг, придбання обладнання і предметів довгострокового користування. Тобто державою не фінансуються видатки на відновлення і розвиток матеріально-технічної бази. Ці статті витрат фінансуються, за рахунок студентів-контрактників.

Ринкові відносини, на які переходить економіка освіти України, вимагають розгляду діяльності вищих закладів освіти як виробників і продавців відповідних освітніх послуг. Вартість навчання у державному вищому навчальному закладі розраховується згідно з вимогами бюджетного законодавства [2]. Встановлення вартості платної освітньої послуги здійснюється на базі економічно обґрунтованих витрат, пов'язаних з її наданням.

Калькуляційною одиницею при цьому є вартість отримання відповідної платної освітньої послуги однією фізичною особою за весь період її надання у повному обсязі. У разі, якщо строк надання платної освітньої послуги перевищує один календарний рік, а згідно з чинними нормативно-правовими актами, замовник має право здійснювати оплату послуги частинами, у відповідному договорі (контракті) зазначаються всі поетапні суми та строки сплати [3].

Таблиця 1.

Джерела фінансування державних закладів вищої освіти [4]

Державне фінансування вищої освіти	Недержавне фінансування вищої освіти
<p>Пряме фінансування (з одного або декількох рівнів державного управління) на основі кошторисів або нормативів;</p> <p>Додаткові асигнування за окремими категоріальними програмами, заходами тощо (наприклад, програма підтримки кращих студентів);</p> <p>Дотації або субвенції для вирівнювання диспропорцій між регіонами;</p> <p>Фінансування специфічних програм (кредитування навчання, ваучерна освіта, харчування малозабезпечених дітей);</p> <p>Виділення матеріальних ресурсів, надання пільг;</p> <p>За формулою, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності навчального закладу;</p> <p>За конкурсом;</p> <p>На рівні минулого року.</p>	<p>Кошти, одержані на навчання, підготовку, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів;</p> <p>Плата за надання додаткових освітніх послуг;</p> <p>Кошти, одержані за науково-дослідні роботи та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій;</p> <p>Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, дільниць і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання;</p> <p>Дотації з місцевих бюджетів;</p> <p>Кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів;</p> <p>Добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, громадян.</p>

Складовими вартості витрат на надання освітньої послуги є:

- витрати на оплату праці працівників;
- нарахування на оплату праці відповідно до законодавства;
- безпосередні витрати та оплата послуг інших організацій;
- капітальні витрати;
- індексація заробітної плати, інші витрати відповідно до чинного законодавства.

Оскільки державні вищі навчальні заклади є неприбутковими установами, то у вартість навчання не закладається сума прибутку. Фактично освітня послуга реалізується за собівартістю на рівні попереднього календарного року, і у разі зміни економічної ситуації в країні заклад вищої освіти не буде мати можливості покривати фактичні видатки на надання освітньої послуги. Також необхідно врахувати, що лєвова частка витрат при обрахунку освітньої послуги припадає на заробітну плату з нарахуваннями, розмір якої визначається штатом науково-педагогічних працівників і законодавчими актами про розмір заробітної плати працівників освітньої галузі. Ці видатки жодним чином не пов'язані із рівнем інфляції за попередній календарний рік [1, с.161].

Тому при обрахунку вартості навчання у державному закладі вищої освіти доцільно врахувати: покриття планових витрат при підготовці фахівця певної спеціальності, відповідність вартості освітньої послуги ринковому попиту та пропозиції та можливість своєчасного реагування на макроекономічні процеси, які відбуваються в державі.

Важливою перешкодою здійснення реалізації конституційного права людини на освіту є не тільки недостатній рівень бюджетного фінансування освітньої галузі, але й одночасне нераціональне використання фінансових ресурсів, які надходять у її розпорядження. Це зумовлено як недосконалістю чинного законодавства, відсутністю належного методологічного забезпечення організації бюджетних відносин, так і безвідповідальністю учасників бюджетного процесу за прийняті управлінські рішення, внаслідок яких є зниження ефективності використання бюджетних коштів.

До найбільш характерних видів неефективного управління і використання бюджетних

коштів учасниками бюджетного процесу, які зустрічаються у вітчизняній практиці, можна віднести неефективне:

- управління коштами через недоліки в плануванні;
- використання коштів через відсутність обґрунтованого прогнозування і планування;
- використання коштів внаслідок необґрунтованих управлінських рішень;
- використання коштів спеціального фонду державного бюджету;
- використання коштів на проведення науково-дослідних робіт;
- використання коштів на підготовку спеціалістів;
- неефективне використання коштів на придбання основних засобів (обладнання) тощо.

Зважаючи на вищевикладене, можна вважати, що щорічне фінансування за державним замовленням підготовки фахівців, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення їх кваліфікації фактично призводить до утримання навчальних закладів, а не до підготовки спеціалістів на конкурентних засадах та відповідно до державної потреби, що склалася на ринку праці. У зв'язку з цим слушною є думка щодо доцільності здійснення органами державної влади постійного моніторингу ринку праці з метою уникнення ситуації, коли держава замовляє і фінансує підготовку фахівців, які їй сьогодні не потрібні, і одразу ж через фонди зайнятості знову фінансує тих самих фахівців з метою їх перекваліфікації. Держава передусім повинна фінансувати спеціальності, які не користуються попитом в абітурієнтів, але брак фахівців з яких призводить до погіршення показників роботи тієї чи іншої галузі. Це дасть змогу за допомогою розробки механізмів захисту окремих спеціальностей, що вимагає відповідного фінансування, вирішити проблему непрестижності для абітурієнтів деяких спеціальностей, які є дуже необхідними для розвитку економіки країни.

Список використаних джерел

1. Буцька О.Ю. Освітня діяльність вищих навчальних закладів та її фінансове забезпечення. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 4. С. 159 – 165
2. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 50-51. ст.572 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
3. Закон України “Про вищу освіту” від 1 липня 2014 року № 1556- VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 37-38. ст.2004 [із змінами та доповненнями] [Електронний ресурс]. Верховна Рада України: [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
4. Касич А.О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс]. Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2587>.
5. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: [колективна монографія] / За ред. Е. М. Лібанової. К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. 383 с.
6. Проблеми якості вищої освіти: [монографія] / [К.Косак та ін.]; Академія педагогічних наук України; Ін-т вищої освіти; [редкол.: В.Кремень, В.Андрущенко, В.Луговий та ін.]. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 233 с.
7. Сучасна економічна освіта: Україна і Болонський процес: [монографія] / За ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання, 2006. 326 с.